

Het Pompstation Soestduinen

MATH BERKERS

De Algemene Ledenvergadering van de Bond Heemschut wordt dit jaar gehouden in het voormalige pompstation van het Waterleidingbedrijf Midden-Nederland te Soestduinen. Een uitstekende keus. Het pompstation is de moeite van het bezoek meer dan waard en de bossen van het waterwingebied en het daarnaast gelegen landgoed De Paltz zijn een uitgelezen plek om, zover als het programma het toelaat, de benen te strekken en een frisse neus te halen.

Water is er genoeg in Nederland. Maar niet alle water is drinkwater. Het grondwater in West-Nederland is meestal brak en het oppervlaktewater, de rivieren, de meren, kanalen en grachten, vervuild. Het is dan ook in dit deel van Nederland waar de eerste drinkwaterleidingbedrijven werden opgericht. Amsterdam had in 1853 de primeur. Precies veertig jaar later kreeg de stad Utrecht een centrale drinkwaterleiding. In 1883 werd de voorloper van het huidige industrieel monument geopend. De waterleiding werd aangelegd door een Belgische firma, de Compagnie Générale des

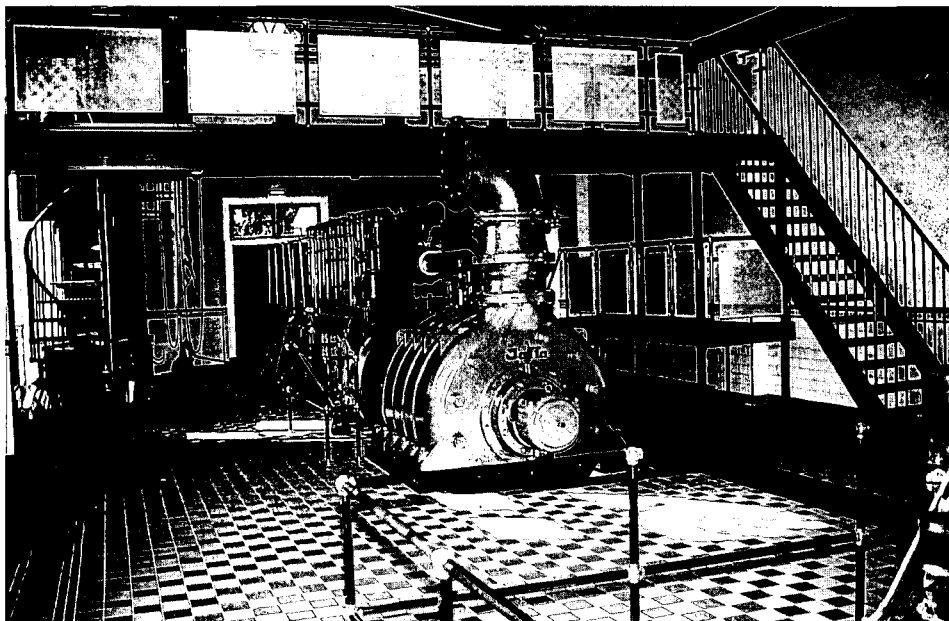
Conduites d'Eau'. Op het eerste gezicht lijkt het vreemd dat een Belgisch bedrijf in Nederland een waterleiding aanlegde, maar de Compagnie Générale bezat ook grote staalfabrieken en op deze manier creëerde zij zelf een afzetmarkt voor stalen buizen. Soestduinen was een uitgelezen plek om een pompstation aan te leggen. Het zand en grind waar de Utrechtse Heuvelrug uit bestaat is een belangrijk reservoirgesteente voor grondwater en precies op die plaats lag het grondwaterpeil slechts 10 meter beneden het maaiveld. Soestduinen was om

een tweetal andere redenen een uitstekende locatie. Het hoogteverschil met de stad Utrecht is zo groot dat het opgepompte water vanzelf naar de stad toestroomt. Een watertoren was daardoor niet nodig.

Op 500 meter afstand liep een spoorlijn. Het is nog de tijd van de stoommachine en de benodigde steenkool was dus gemakkelijk aan te voeren. Vandaag de dag wordt bij Soestduinen nog steeds drinkwater gewonnen. Het nieuwe pompstation ligt op een steenworp afstand van het oude station. Het gewonnen water is nog steeds van een uitstekende kwaliteit en kan zonder verdere zuivering, het water wordt alleen belucht, de waterleiding in worden gepompt. Nu wordt het water echter van veel grotere diepte opgepompt.

Neo-renaissance uit 1902

Bijna twintig jaar na de aanleg van de waterleiding, in 1902, werd het huidige pompstation gebouwd. Het gebouw ligt verdiept ten opzichte van de weg. De pompen uit die tijd hadden slechts een geringe capaciteit. Om

Pompinstallatie in de Oudheidkamer van het Pompstation (foto J.Boelhouwer).

toch bij het grondwater te kunnen komen, heeft men het terrein eerst voor een deel afgegraven. Het gebouw heeft een T-vormige plattegrond. De langgerekte voor-gevel is symmetrisch. Links en rechts van de licht risalisierende ingangspartij bevinden zich twee ramen. Het middenrisaliet wordt bekroond met een topgevel. In de topgevel is een rosetvenster aangebracht en hieronder staat de naam van de 'Utrechtsche Waterleidingmaatschappij', nu opgenomen in het Waterleidingbedrijf Midden-Nederland. Aan weerszijden van de topgevel bevinden zich twee uitgekraagde pinakels. Op de top is een windvaan geplaatst met het bouwjaar 1902.

Het gebouw is eenvoudig maar smaakvol gedetailleerd: penanten tussen de vensters, een tandlijst onder de gootlijst, hardstenen banden en zandstenen blokken en sluitstenen. Utiliteitsbouw volgens de toen heersende mode: de neo-renaïssancestijl; gebouwd voor de eeuwigheid in een tijd van revolutionaire veranderingen.

Achter de voorgevel bevindt zich de machinekamer. Het dak wordt gedragen door zes stalen driescharniervakwerkspanten van het Polonceau-type. De wanden zijn versierd met pilasters, een omlopende kroonlijst en een lambrizering van geglazuurde tegels. Oorspronkelijk stond in deze ruimte natuurlijk de stoommachine. Het pompstation heeft nu gedeeltelijk een museumfunctie. In deze ruimte zijn twee grote dieselpompen tentoongesteld, een uit 1932, de ander gebouwd in 1935; slechts drie jaar na elkaar gemaakt, maar een wereld van verschil in ontwerp. De oudste pomp heeft nog het uiterlijk van een stoommachine terwijl de jongere machine al veel lijkt op een moderne dieselmotor. De vacuümketel die in deze ruimte opgesteld staat is nog origineel.

Vergaderen in Art Nouveau sfeer

Achter de machinekamer bevindt zich de ketelruimte. In deze ruimte zijn dezelfde vakwerkspanten gebruikt als in de machinekamer. Het is een mooie grote zaal die nu dienst doet als ontvangstruimte. In deze fraaie entourage wordt de Algemene Ledenvergadering van Heemschut gehouden. Eén wand van de ketelruimte wordt helemaal in beslag genomen door een grote Art Nouveau bibliotheek. De kasten zijn afkomstig uit het kantoor van de Utrechtse verzekeringsmaatschappij 'De Utrecht'. 'De Utrecht' van architect *J. Verbeul* is zoals bekend gesloopt maar de bibliotheek, ontworpen door dezelfde architect, is gespaard gebleven. De kasten zijn lange tijd opgeslagen geweest en hebben sinds kort hier een uitstekende bestemming gevonden. Voor de bibliotheek staat een grote vergadertafel die ook uit 'De Utrecht' afkomstig is. De tafel is pas opnieuw bekleed maar het Algemeen Bestuur van Heemschut mag, bij hoge uitzondering, het genoegen smaken om voorafgaand aan de Ledenvergadering aan deze tafel te vergaderen.

De laatste ruimte van het pompstation is het kolenhok, dit deel vormt een groot contrast met de rest van het gebouw. De twee andere zalen zouden gebouwd kunnen zijn voor de meest uiteenlopende functies. Voor deze ruimte kun je slechts één gebruik bedenken: steenkoolopslag; zwart, vies en zwaar. Geen stalen vakwerkspanten maar gebinten opgebouwd uit zware balken dragen het dak. Achter het kolenhok heeft het maaiveld nog de oorspronkelijke hoogte. Hier liep vroeger een spoorlijntje. Het dak kon open en de kolen werden vanuit de wagon zo het kolenhok in gekiept. Het kolenhok is in hout opgetrokken maar een van de wanden bestaat uit een schuin aflopende bakstenen muur.

De steenkool rolde zo vanzelf naar beneden en kon gemakkelijk opgescheept worden.

Enkele jaren geleden is het pompstation geheel gerestaureerd. Tegelijkertijd is er een deel bij aangebouwd. Deze nieuwbouw is in ongeveer dezelfde stijl opgetrokken. Toen ik er, in gezelschap van algemeen directeur *B. Duimel* op bezoek was, moesten we allebei minstens twee keer kijken voordat we zeker wisten dat dit deel inderdaad nieuw gebouwd was. Normaal gesproken ben ik zeker geen voorstander van aangepaste nieuwbouw, maar ik moet zeggen dat dit hier erg smaakvol is gedaan. De verdere aankleding is weer heel modern: glanzende stalen leuningen buitenom en in het interieur bijvoorbeeld fraai vormgegeven moderne trappen.

B.J.M. Duimel en ik werden die dag ontvangen door *M. de Munck*, chef afdeling Algemene Zaken van de N.V. Waterleidingbedrijf Midden-Nederland. Het is niet in de laatste plaats aan zijn enthousiasme te danken dat het pompstation zo zorgvuldig is gerestaureerd. Opmerkelijk is zijn aandacht voor het detail. Hij heeft er bijvoorbeeld voor gezorgd dat in de bestrating de ligging van de oude spoorlijn is weergegeven. En een ander voorbeeld: vlak bij het pompstation is een put waar oude waterleidingen bij elkaar komen. Het meest voor de hand had gelegen dat deze leidingen verkocht waren geweest aan de locale oudijzerhandelaar. Maar nee, op de put is een glazen huisje geplaatst zodat nu nog steeds zichtbaar is hoe het water vroeger naar het pompstation werd geleid. Het is ook aan de Muncks enthousiasme te danken dat de bibliotheek van 'De Utrecht' een waardige bestemming gevonden heeft. Dit is zorg voor het erfgoed zoals het hoort: de historische waarde van je bezit weten te waarderen en daar dus zorgvuldig mee omgaan. Daar kan geen Heemschut tegenop.

Literatuur:

Jord den Hollander. Ooit gesloopt Nederland. Amsterdam 1985.
Gids Waterleidingmuseum Utrecht. Wandelroute Open Monumentendag Gemeente Soest 10 september 1994.
Documentatie Monumenten-inventarisatie Gemeente Soest.

Math Berkers is geograaf te Raalte

Waterleidingmuseum

Dit nummer is op 24 april officieel uitgereikt in het Waterleidingmuseum in de oude watertoren uit 1895 aan Lauwerhof 29 te Utrecht. Dit museum is geopend woensdagmiddag van 13.30-16.00 uur of voor groepen- op andere tijden via telefonische afspraak tel. 030-2487211.